

3. Казанский П. Е. Учебник международного права публичного и гражданского (2-е издание лекций, на правах литографированного). 2-е издание / П. Е. Казанский. – Одесса, Тип.-лит. Штаб Одесского военного округа, 1904. LXIII 534 с.
4. Казанский П. Е. Казанский П. Е. Указатель ученых и публицистических работ б. заслуженного ординарного профессора Новороссийского университета и б. профессора вузов Одессы П. Е. Казанского, составленного им самим. 1892-1939. – 30 с.
5. Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Творческое наследие профессора Петра Евгеньевича Казанского. – Одесса, Фонд поддержки фундаментальных исследований. – 2015. – С. 9.
6. Грабарь В. Э. Материалы к истории литературы международного права в России (1647–1917) / В. Э. Грабарь. / Научный редактор, автор библиографического очерка и составитель библиографии У. Э. Батлер. Ответственный редактор и автор предисловия В. А. Томсинов. М.: Зерцало, 2005. – С. 443.
7. Мазуренко В. В. Міжнародно-правова спадщина П.Є. Казанського та розвиток міжнародного права / В. В. Мазуренко // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2017. – № 12. – С. 145-149.
8. Хендель Н. В. Творча спадщина П. Є. Казанського у галузі міжнародного приватного права / Н. В. Хендель // Нариси з міжнародного приватного права. Вип. 4 / за ред. А. С. Довгерта, О. М. Бірюкова. – К.: Алерта, 2016. – С. 127.
9. Савчук К. О. Концепція права міжнародного управління професора П. Є. Казанського та її значення для сучасної науки міжнародного права / К. О. Савчук // Наукові читання, присвячені пам'яті В.М. Корецького: Збірник наукових праць. – К., 2011. – С. 75-79.

Капустін А. В.

*аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА У ВІЙСЬКОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Військовослужбовці, а ширше комбатанти, є основними адресатами приписів міжнародного гуманітарного права (МГП). Так, відповідно ст. 45 Женевської конвенції про поліпшення доли поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р., кожна

сторона конфлікту, діючи через своїх головнокомандувачів, забезпечує детальне виконання попередніх статей і вживає заходів у непередбачених випадках відповідно до загальних принципів цієї Конвенції. Й хоча у статті не йде мова про адресата приписів цієї Конвенції, але зрозуміло що вони повині виконуватися перш за все військовослужбовцями. Пряма вказівка на військовослужбовців міститься у ст. 47 Конвенції, але з вказівкою на програми військового навчання, та бойові війська щодо розповсюдження тексту Конвенції. Аналогічні приписи містяться у інших Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. і Додаткових протоколах до них від 8 червня 1977 р. та від 8 грудня 2005 р. та інших міжнародних договорів з цих питань.

Щодо України, то ми згодні с думкою, що основна відповідальність за застосування та дотримання норм та принципів МГП в Україні покладається на Збройні Сили України, зокрема Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України [1]. Йде річ щодо застосування та дотримання норм МГП в безпосередньої діяльності Збройні Сили України в як в мирний час, так й особливо в період збройного конфлікту, поза його фактичної кваліфікації на внутрішньодержавному рівні (Антитерористична операція, операція Об'єднаних сил) [2]. Безсумнівно, є й інші рівні та суб'єкти імплементації норм МГП, але Збройні Сили України є основним та найбільш важливим адресатом приписів МГП у період збройного конфлікту. В більш широкому сенсі слід говорити про імплементацію МГП у воєнної сфері, включаючи серед суб'єктів імплементації МГП та адресатів його норм усі силові формування, задіяні у Антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил.

Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р. і Додаткових протоколах до них від 8 червня 1977 р. та від 8 грудня 2005 р. за деякими виключеннями щодо конкретних норм (щодо Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р. це абз. 1 ст. 49, ст. 54) не містять вимог щодо конкретних форм імплементації їхніх норм у внутрішньодержав-

ну правову систему; поширеною є думка, що норми цих Конвенцій є нормами прямої дії. Наприклад, про це свідчить ст. 47 щодо розповсюдження текстів Конвенцій. Але найбільш ефективним способом імплементації положень міжнародних договорів є рецепція, яка використовується для імплементації положень МГП.

Саме військове законодавство є найбільш важливим об'єктом рецепції норм МГП з причин, викладених вище. Особливо це важливо для держав, які знаходяться в стані збройного конфлікту, тобто саме в умовах безпосереднього застосування норм МГП.

Серед вітчизняних дослідників загальні питання щодо військового права та законодавства досліджені П.П. Богуцьким, М.М. Прохоренко, С.М. Скуріхіним, але вони окремо не розглядали імплементацію МГП у військове законодавство України. Більш докладно це питання вивчалось М.В. Грушко у дисертаційній роботі та монографії «Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військово полонених» [3, с. 206-228], але у більш узькому аспекті щодо імплементації норм про поводження з військовополоненими, та станом на 2016 р. М.В. Грушко відзначає, що «Незважаючи на значний доробок, особливо в частині розвитку військового законодавства, що імплементувало положення МГП, збройний конфлікт на сході України, агресія РФ виявила проблемні питання імплементації положень МГП в Україні, слабкість організаційно-правового механізму імплементації МГП...» [3]. Ми згодні з цим висновком, які був актуальним на 2016 р., хоча з точки зору виконання загальних обов'язків щодо формальної імплементації МГП у мирний час [4]. (у частині змін законодавства), на нашу думку, Україна міжнародно-правові обов'язки в основному виконала. Безсумнівно, щодо кримінальної відповідальності за воєнні злочини питання ефективності ст. 438 КК України залишаються відкритими, але наявність цієї норми у КК України дозволяє притягнути осіб, що винні у воєнних злочинах до кримінальної відповідальності.

Важливим аналітичним джерелом є Звіт «Імплементація норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні

в Україні», який підготовлено міжнародною групою Global Rights Compliance у травні 2016 р. [1].

Предметом нашого аналізу є тільки військове законодавство, система якого була докладно вивчена М.М. Прохоренко [5]. Важливим є дослідження П.П. Богуцького [6] й С.М. Скуріхіна [7], які розглядають військове законодавство як сукупність нормативно-правових актів, прийнятих вищими державними органами законодавчої і виконавчої влади, та міжнародних договорів що мають своїм предметом суспільні відносини у сфері формування, розвитку та функціонування Збройних Сил України. Дослідники наводять систематизацію та характеристику джерел військового законодавства [7, с. 19-59] та військового права [6, с. 57-113], яка була вивчена нами, для здійснення відповідної класифікації джерел задля дослідження імплементації норм МГП у військовому законодавстві України.

На нашу думку, в цілях даної статті, військове законодавство доцільно підрозділити на три підгрупи відповідно рівня та цілей врегулювання. Це положення міжнародних договорів з МГП, обов'язкових для України, які містять норми, реалізація яких безпосередньо пов'язана зі діяльністю Збройних Сил України. По-друге, це положення законодавчих актів, що визначають основні положення щодо організації та діяльності Збройних Сил України, які містять загальні положення щодо застосування норм МГП у Збройних Силах України. Ми не виходим з формального підрозділу їх на закони та підзаконні акти, а з фактичного впливу на відносини, пов'язані з імплементацією МГП у діяльності Збройних Сил України. В-третьє, це закони (в меншій мірі) та підзаконні акти, перш за все Збройних Сил України, які пов'язані з безпосереднім застосуванням положень МГП у Збройних Силах України. Окремо, доцільно провести аналіз щодо цих питань у законодавстві, яке регулює діяльність інших силових органів (Міністерства внутрішніх справ України, СБУ, Державної прикордонної служби України).

До першої групи відносяться усі міжнародні договори України, які містять норми щодо ведення бойових дій, поведження з

особами, затриманими у зв'язку зі збройним конфліктом, та поведінням з мирним населенням на окупованій території. Перш за все, це норми Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. і Додаткових протоколів до них від 8 червня 1977 р. та від 8 грудня 2005 р., Гаазької Конвенції про закони і звичаї сухопутної війни, 18 жовтня 1907 року Важливим критерієм віднесення цих норм до військового права як галузі національного законодавства України є їхня самовиконуваність. Саме для більшості норм МГП характерна пряма дія. Тобто, вони не обов'язково потребують додаткових нормотворчих заходів на національному рівні [3, с. 216], що однак не виключає можливість прийняття імплементаційного акту, як це має місце з прийняттям, наприклад Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [8], які підвищують ефективність реалізації цих норм. Про це свідчить, наприклад, обов'язок держави «як у мирний час, так і під час війни якомога ширше розповсюджувати текст цієї Конвенції у своїх країнах, та зокрема, включити її вивчення до своїх програм військового та, по можливості, цивільного навчання, щоб її принципи могли стати відомі всім збройним силам та всьому населенню. Будь-які військові або інші власті, які під час війни беруть на себе відповідальність за військовополонених, повинні мати текст Конвенції та бути спеціально ознайомленими з її положеннями» (ст. 127 Женевської конвенції про поведіння з військовополоненими від 12 серпня 1949 р.). Ця вимога опосередковано свідчить про пряму дію як цієї, так і інших Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р.

Основні положення цих міжнародних договорів у систематизованому вигляді найшли відображення у двох нормативно-правових актів (Керівництво по застосуванню норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України [9] та Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України), послідовно затвердженими у 2004 р. та 2017 р., які можливо вважати трансформацією відповідних

міжнародних договорів з питань МГП у внутрішньодержавну систему України, а саме у військове законодавство.

При аналізі другої групи джерел військового законодавства, слід відділити норми, які містять загальні вимоги щодо застосування норм міжнародного права, та норми, що прямо вказують на застосування МГП. Щодо першої групи норм, до них відносяться положення Закону України «Про оборону України» (ч.ч. 2, 5 ст. 2), Воєнній доктрині України (п. 2).

Литература:

1. Імплементация норм международного гуманитарного права на национальном уровне в Украине : Звіт / міжнародною групою Global Rights Compliance LLP / травень 2016, Київ. С. 33 // file:///E:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/GRC%20-%20Domestic%20Implementation%20of%20IHL%20Report%20UKR%20(4).pdf
2. Кориневич А.О. Застосування міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту на території України : навч. посіб. / А.О. Кориневич ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Одеса : Фенікс, 2015. – 78 с.
3. Грушко М. В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених : монографія / М. В. Грушко ; [за наук. ред. к.ю.н., доц. Т.Р. Короткого]. – Одеса : Фенікс, 2016. – С. 206-228. – (Серія «Міжнародне право»).
4. Выполнение норм международного гуманитарного права: от правовых норм к действию [Электронный ресурс] / Сайт Международного Комитета Красного Креста. – Режим доступа: <http://www.icrc.org/web/rus/siterus0.nsf/html/666HBB>
5. Прохоренко М.М. Система військового законодавства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2007.
6. Богуцький П.П. Військове право України: джерела, структура та розвиток : моногр. / П.П. Богуцький. – Одеса : Фенікс, 2008. – 188 с.
7. Богуцький П.П. Основи військового права України : курс лекцій / П.П. Богуцький, С.М. Скуріхін. – Одеса : Фенікс, 2011. – 343 с.
8. Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : затверджено Наказом Міністра оборони України від 23 березня 2017 р. № 164 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17>
9. Керівництво по застосуванню норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України : затверджено Наказом Міністра оборони України від 11 вересня 2004 р. № 400. – К. : Азимут Україна, 2004. – 144 с.